

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

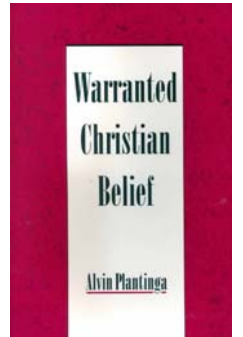
Warranted Christian Belief

Alvin Plantinga

Oxford: Oxford University Press, 2000

Özellikle 20.yy.daki serüvenini mantıksal atomculuk ve mantıksal pozitivizm gibi katı akılcı ve anti-metafizik tutumların belirlediği analitik felsefenin son birkaç on yıllık tarihinde ciddi bir düşünsel devrim ve dönüşüm yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bir çok düşünürün göre, bu değişimin mimarları analitik felsefenin yöntem ve tekniklerine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte teizmin yılmaz savunucuları olan Richard Swinburne, Alvin Plantinga, William Alston ve John Hick gibi filozoflardır.

İşte bu teistik savunun önde gelenlerinden ve Reform epistemolojisinin kurucularından olan Amerikalı çağdaş filozof Alvin Plantinga, metafizik, epistemoloji ve din felsefesi alanlarında yaptığı çalışmalarla dünya ölçeğinde haklı bir şöhrete ve saygınlığa sahiptir. Halen, Notre Dame Üniversitesi'nde (*University of Notre Dame*) Din felsefesi Kürsüsü başkanlığını ve Din Felsefesi Merkezi (*The Center for Philosophy of Religion*) direktörlüğünü yürüten

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi
yıl 3 sayı 1-2 Aralık 2005 – Haziran 2006

Plantinga, son yıllardaki akademik ilgilerini teistik Hıristiyan inancının epistemik güvenceye sahip olduğunu savladığı *Warrant* üst başlıklı üçlü bir kitap serisi (*trilogy*) üzerine yoğunlaştırmış gibi görünmektedir. 1993'de Oxford University Press'den peşpeşe çıkan *Warrant: The Current Debate* ve *Warrant: The Proper Function*'dan sonra 2000'de bir felsefe klasiği olan *Warranted Christian Belief*'ini yayımlar.

İlk iki çalışmasında, kendi geliştirdiği ve isimlendirdiği warrant epistemolojisini ele alan Plantinga'ya göre, eğer bir inanç, -çok genel bir ifadeyle- başarılı bir şekilde doğruyu amaçlamış bir tasarım planına bağlı olarak, doğru işleyen bir bilişsel yeti tarafından, kendisi için tasarlanmış epistemik çevrede üretilmiş ise, bu inanç, o yeti için, epistemik güvenceye sahip demektir. Bir çok yönüyle, bir inancı haklı ve rasyonel kılan gerekçe ve faktörlerin o inanca sahip kimşenin epistemik erişiminin dışında kalabileceğini savlayan dışsalcı (*externalist*) epistemolojinin teistik versiyonuna benzeyen bu yaklaşımı, son çalışmasında (*Warranted Christian Belief*), Hıristiyan dünya görüşü/bakış açısı ile ilişkilendiren Plantinga'ya göre, özelde Hıristiyanlık genelde de teistik inanç, güvencelenmiş bir inançtır, dolayısıyla da olumlu bir epistemik statüye sahiptir. Ayrıca bu çalışmasında, daha önce *God and Other Minds* isimli çalışmasında ve Nicholas Wolterstorff'le birlikte editörlüğünü yapmış olduğu *Faith and Rationality*'de geliştirmiş olduğu, Tanrı inancının herhangi bir önermesel kanıtı dayanmasa bile tamamen hakılanmış ve doğrulanmış bir inanç olduğu yönündeki iddiasının da geliştirilmiş bir versiyonunu ele aldığı görülmektedir. Bu iddiaya göre, Tanrı inancı, aynı olağan duyusal algılarımıza, hafızamıza ya da başkalarının ruhsal durumlarına ilişkin olarak oluşturduğumuz inançlarımız gibi 'temel bir inanç'tır; dolayısıyla da haklılanması için herhangi bir harici kanıtı gereksinim yoktur.

Warranted Christian Belief'in ana vurgusunu ve çağdaş dini epistemoloji içerisindeki konumunu bu şekilde çok genel olarak belirle-

dikten sonra, onun hakkında daha detaylı değerlendirmelere geçebiliriz. 500 sayfayı aşan ve toplamda 4 ana bölüm ve 14 alt-bölümden oluşan çalışma önce *“Is There a Question?”* (Bir Soru Var mı?) [I. Bölüm] diye başlar. Bu bölümde, Kant, John Hick ve Gordon Kaufman gibi felsefecilerin epistemolojilerini ve Tanrı anlayışlarını eleştiren yazara göre, bu felsefeciler, Tanrı’yı insan zihninin algılayabileceği sınırın ötesine götürerek, hiçbir teistik dinin kabul edemeyeceği salt kurgusal, hayâlî bir varlığa indirgemektedirler. Oysa Tanrı yazara göre, Kutsal Kitap’da da ifade edildiği şekliyle evrenin her yerinde ve zamanın her anında aktif olarak mevcuttur ve insanı da, bilişsel yetileri doğru işlediği takdirde, Tanrı’yı bulacak, ona inanacak şekilde yaratmıştır. Dolayısıyla, Kant’ın ve onun çağdaş temsilcileri konumunda olan Hick ve Kaufman’ın Tanrı anlayışları ve Tanrı inancını temellendiriş biçimleri kabul edilebilir bir şey değildir.

“What is Question?” (Soru nedir?) başlıklı ikinci bölümde, inanç ve inancın rasyonelliği sorunu ele alınmakta, tarihsel kökeni John Locke’a kadar götürülebilen klasik temelcilik eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutularak iki temel gerekçeden hareketle reddedilmektedir. Bir inancın doğru olarak kabul edilebilmesi için onun dayanması gereken epistemik temelin ne olması gerektiği sorununa yanıt bulmaya çalışan klasik temelciliğe göre, bir inanç ancak aşağıdaki koşulu karşılıyorsa, o temellendirilmiş rasyonel bir inanç olarak kabul edilebilir. “Bir inanç bir kimse için, ya upuygun temel inanç, yani, ya ap-açık (*self-evident*), ya duylara apaçık (*evident to the senses*), ya da yanlışlanamaz (*incorrigible*) ise; ya da dedüktif, induktif, abduktif yöntemlerden herhangi birisiyle temel inançlardan çıkarsanmış bir inanç ise, o inanç o kimse için temellendirilmiş rasyonel bir inançtır.” Batı felsefesinin asırlardır bu epistemik paradigma içerisinde çalıştığını söyleyen yazara göre, bu paradigma terkedilmelidir. Çünkü, öncelikli olarak klasik temelciliğin ileri sürdüğü rasyonellik ölçütü dar, sık ve katıdır. Mesela, bir ağaç gördüğümüze ilişkin olağan algısal inançlarımız, sabah kahvaltısı yaptı-

ğımıza ilişkin hafızamıza dayalı inançlarımız ve başımızın ağrıdığına ilişkin psikolojik içerikli inançlarımız gibi bir çok inancımız yukarıda ileri sürülen temelcilik ölçütünü karşılamamakla birlikte, rasyonel ve haklılanmış olarak kabul ettiğimiz –edebileceğimiz- inançlarımızdır. Görüldüğü gibi, klasik temelcilik bizim rasyonel olarak kabul etmeye hakkımız olan bir çok inancımızı inanç dünyamızın dışında bırakmaktadır. Ayrıca o, ileri sürdüğü temelcilik koşulunu kendisinin de karşılamaması dolayısıyla kendi kendisine referansla tutarsızdır. Yani, klasik temelciliğin kendisi, doğruluğu ne ap-açık olan, ne duyularca kanıtlanmış olan, ne yanlışlanamaz olan bir ilkedir; ne de mantıksal çıkarım yöntemlerinin herhangi birisi ile bu tür doğrulardan çıkarsanmış bir ilkedir. Dolayısıyla bir iç-çelişki içermektedir ve reddedilmelidir.

“Warranted Christian Belief” (Güvencelenmiş Hıristiyan İnanıcı) başlıklı üçüncü bölümde yazar, reddettiği bu ilkenin yerine *“the extended Aquinas/Calvin model”* (A/C model) (Genişletilmiş Aquinasçı, Calvinci Model) olarak isimlendirdiği epistemik yaklaşımı önermektedir. Yazara göre, Aquinas’la Calvin’in epistemoloji anlayışları her ne kadar farklı olsa da, her ikisi de, klasik teistik argümanlar ve rasyonel kanıtlar olmaksızın Tanrı’nın bilinebileceği konusunda benzer şeyler düşünmektedirler. Her ikisi de insanın Tanrı hakkında, doğuştan getirdiği doğal bir bilgiye sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla yazara göre, onların ileri sürdüğü şekliyle, insanın Tanrı hakkında sahip olduğu doğal bilgidен hareketle yeni bir dini epistemoloji geliştirilebilir. Burada, warrant epistemolojisi olarak isimlendirdiği şeye müracaat eden yazara göre, daha önce de değindiğimiz gibi, “özetle [söyleyecek olursak], S şahsı için bir inanç, ancak, S’nin bilişsel yetileri ile uyumlu bir epistemik ortamda, S’nin doğru işleyen bilişsel yetileri tarafından, başarılı bir şekilde doğruyu amaçlamış bir tasarım planına bağlı olarak üretilmiş ise, o inanç, S şahsı için güvencelenmiştir.” (s. 156) Plantinga’ya göre, bu yaklaşımdan hareketle, bir Hıristiyan için, Tanrı inancının

güvencelenmiş bir inanç olduğu ileri sürülebileceği gibi, buradaki tasarım planının da zorunlu olarak değilse bile, diğer alternatif çözümlerinden daha makul ve makbul bir şekilde Tanrı'yı gerektirdiği ve Tanrı inancını rasyonelleştirdiği söylenebilir.

Sonuç olarak yazara göre, bir teist herhangi bir çıkarımsal kanıtta başarısızlıkta da yukarıda ileri sürdüğü gerekçelerden dolayı Tanrı inancına haklı olarak sahip olabilir. Çünkü Tanrı inancı, her şeyden öte, Calvin'in de ifade ettiği gibi, daha doğuştan kalbimize vurulmuş bir mühür gibidir. "Kitab-ı Mukaddes yazarlarının ve onların bize öğrettiklerinin güvenilirliklerine ilişkin geçerli bir tarihsel değerlendirmem olmasa bile, Hıristiyan inancı [benim için] güvencelenmiş [bir inançtır] ve bu güvence de bilgi oluşturmak için yeterlidir." (s. 259)

Yazar herhangi bir şekilde kanıtı dayanmayan böylesi bir inanca yönelik eleştirileri boşa çıkartmak için, sık sık onun temel bir inanç olduğuna vurgu yapar ve Tanrı inancına bu yolla sahip olan bir teistin, ateistik argümanlar ne kadar güçlü olursa olsun inancını korumaya yönelik 'epistemolojik bir avantaj'a ve 'önermesel olmayan bir güvence'ye sahip olduğunu ileri sürer. Ayrıca o, çağdaş İngiliz filozof Richard Swinburne'nün şahsında temsil edildiğini söylediği, Hıristiyan dünya görüşünü, kanıt tarafından doğrulanabileceği gibi yanlışlanabilecek de olan bir hipoteze, teoriye indirgeyen yaklaşımı da şiddetle reddeder. Çünkü başta Tanrı inancı olmak üzere temel dini inançlarımız, yazara göre, kanıtla dayanabilir ama kanıtla yanlışlanamaz. Tanrı inancı, o inanca sahip kimse için kanıtın ötesinde ve üstünde bir anlam ve değer taşır.

"*Defeaters*" (bozguncular, eleştirmenler) başlığını taşıyan dördüncü bölümde ise, başlığından da anlaşılacağı gibi, savunulan epistemik projeye yöneltilen ya da yöneltmesi muhtemel olan eleştiriler konu edinilmektedir. Bu bölümde, sırasıyla, (1) Marx ve Freud'un dini inancın sadece bir yansıma ve yanılısıma olduğu yönündeki iddiaları, (2) Kitab-ı Mukaddes'in literal doğruluğunu

reddeden liberal Kutsal Kitap anlayışının iddiaları, (iii) ana çizgisi Richard Rorty tarafından çizilen ve doğruyu, hakikati toplumsal kabullerle yakından ilişkili gören postmodernist iddialar, (iv) Hıristiyanlığın nihâi ve mutlak doğruluğunu zayıflatan dinsel çoğulculuk ve, (v) William Rowe ile Paul Draper tarafından revize edilerek sunulan delilci kötülük probleminin ateistik iddiaları detaylı bir şekilde ele alınmakta ve bu iddiaların geçersizliği gösterilerek çalışma tamamlanmaktadır.

Böylesine kapsamlı, detaylı ve derinlikli bir çalışmayı ele almanın ve hakkında nihai değerlendirmelerde bulunmanın zor ve sorunlu bir girişim olduğunu baştan kabul ederek, sonuçlayıcı nitelikte bir şeyler söyleyecek olursak, bu çalışmanın, herşeyden önce evidentialist itiraza ve onun felsefe alanındaki temsilcisi olan klasik temelciliğe reddiye niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, bu çalışmada ileri sürülen görüşler yeterince temellendiril(e)memiş gibi görünebilir; ancak, onun yönelttiği eleştiriler dikkate alınacak olursa, teistik inanca yöneltilen eleştirilerin de aynı oranda temellendirilememiş olduğu görülecektir. Son olarak, bu çalışmada ileri sürülen görüşler oldukça yeni ve orijinal şeylerdir ve tamamlanmış değil devam eden bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle, kitapta savunulan görüşlerin daha uzun bir süre felsefe sahnesinde kalacağını ve bizim için ilginç tartışmalara davetiye çıkaracağını söylemek çok zor olmasa gerektir.

Ferhat AKDEMİR

(O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Felsefesi)

ferhatakdemir@hotmail.com

